

Romány slovenských vojvodinských spisovateľov v 21. storočí

Adam Svetlík

SVETLÍK, A.: Novels by Slovak Vojvodina writers in the 21st century
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 6, pp. 736-744

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.6.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8843-9741>

Key words: Slovak Vojvodina literature, the genre of the novel, bilingualism

Since the beginning of the 21st century, older-generation writers in Slovak Vojvodina literature have published novels: Viera Benková (*1939): *Stred sveta* ([The centre of the world], 2006), *Tri ženy, dvaja muži a ja...* ([Three women, two men, and me], 2017); Vítazoslav Hronec (*1944): *Dynastia Beňovských* ([The Benyovszky dynasty], 2020); Zlatko Benka (*1951): *Deväť prsteňov* ([Nine rings], 2005); Martin Prebudila (*1960): *No tak, usmej sa...* ([Come on, smile...], 2012). In these novels, they largely synthesized their previous prose and overall literary work. A common feature in all the mentioned novels is the use of (neo)modernist, postmodern, and (neo)realistic narrative techniques and strategies in their composition, the influence of the author's own poetry on their prose, and bilingualism in the case of two authors (V. Hronec, Z. Benka), where the work was written in Serbian and subsequently translated into Slovak. The aim of the contribution is to demonstrate how and to what extent the novelistic work of selected Slovak Vojvodina writers engages with current trends in literary transformations in Slovak, Serbian, and global literature.

Kľúčové slová: slovenská vojvodinská literatúra, žáner románu, bilingválnosť

Prvým románom v literatúre vojvodinských Slovákov je *Jánošík, kapitán horských chlapcov*, dobrodružná próza, ktorú publikoval dolnozemskej spisovateľ Gustáv Maršall-Petrovský (1862 – 1916) v roku 1894 v Amerike.¹ Prelomovým, aj keď nie celkom východiskovým románom slovenskej vojvodinskej literatúry je román Jána Čajaka (1863 – 1944) *Rodina Rovesných* z roku 1909. O „nepodnetnosti“ Čajakovho románu pre neskoršiu románovú tvorbu vojvodinských Slovákov dôkladne písal Michal Harpáň,² súběžne zdôrazňujúc jeho význam pre ďalšie Čajakove literárne práce, najmä realistické krátke prózy s dolnozemskej dedinskou tematikou a prvkami lokálneho koloritu (Harpáň 1990). Nadväznosť na tento typ poetiky, ktorý M. Harpáň pomenoval ako „čajakovský model rozprávania“, sa potom prejavila v románoch *Zuzka Turanová* (1943) a *Zypa Cupák* (1947) od Jána Čajaka mladšieho (1897 – 1982)³ a neskôr aj v ideologicky zafarbených románoch Miroslava Kriváka (1931 – 2002) *Úsvit nad rovinou* (1954), *Srdcia mladých* (1961) a *Lámanie chleba* (1983), v románoch Janka Čemana (1922 – 1987) *Nie každý vojak pušku nosí* (1974) a *Krútnava* (1974), ako aj v románe pre mládež *Prázdniny v poli* (1975) od Pavla Grňa (*1937). Vývinovým medzníkom je román *Dialky* (1982) Jána Labátha (1926 – 2018), svojrázny manifest (neo)modernistickej prózy,⁴ ktorého jedna časť, takzvané starootcovské rozprávanie, však v značnej miere nadväzovala aj na čajakovský model rozprávania, realistickú rustikálnu prózu. Svojou (neo)modernistickou literárnou tvorbou, básnickou a prozaickou, J. Labáth značne ovplyvnil ďalšie generácie slovenských vojvodinských spisovateľov, predovšetkým Vieru Benkovú (*1939) v poviedkach zbierky *Lesná studienka* (1973) a Vítazoslava Hronca (*1944) v prózach v knihe *Prievan* (1976). Prozaické začiatky týchto dvoch generačne blízkych spisovateľov tak naplno poznačila (neo)modernistická poetika, aby neskôr, už v žánri románu, výraznejšie uplatňovali postmoderné postupy (V. Benková: *Stred sveta*, 2006; V. Hronec: *Pán vzduchu a kráľov syn*, 1993).⁵

Od roku 2001 do roku 2023 vyšlo v slovenskej vojvodinskej literatúre päť románov: V. Benková vydala *Stred sveta* (2006) a *Tri ženy, dvaja muži a ja...* (2017),

1 K tomuto románu využívajúcejmu žánrové vzorce populárnej literatúry možno priradiť aj román *Hlas krvi* Blanky Fábryovej (1893 – 1964), ktorý vychádzal na pokračovanie v rokoch 1938 a 1939 v časopise *Dennica*, neskôr bol v roku 2001 publikovaný v rodinnom časopise *Rovina*, knižne vyšiel až v roku 2014 v Slovenskom vydavateľskom centre v Báčskom Petrovci. B. Fábryová bola dcérou dolnozemskej kultúrneho dejateľa Jozefa Maliaka, narodila sa v Iloku, na Dolnej zemi žila až do roku 1918, keď sa presťahovala do Banskej Bystrice.

2 Najdôkladnejšie o tom M. Harpáň písal v stati *Hľadanie románu* v monografii či v svojráznych dejinách slovenskej vojvodinskej prózy *Premeny rozprávania* (Harpáň 1990).

3 J. Čajak mladší neskôr napísal aj historicko-dobrodružný román *V zajatí na holičskom hrade* (1968).

4 Výraz „neo“ dávam do zátvorky, aby som odlišil termín od používaných termínov neorealizmu a neo-modernizmu v niektorých iných oblastiach (architektúra, film) alebo i starších obdobiach v literatúre (tridsiate roky 20. storočia v talianskej literatúre). Týmto termínom označujem vnášanie realistických alebo modernistických prvkov do súčasnej, aktuálnej literárnej tvorby.

5 Druhá kniha autorovej románovej trilógie. Prvá prozaická kniha V. Hronca, *Prievan*, bola po svojom publikovaní roku 1976 interpretovaná ako zbierka štyroch modernistických poviedok. Avšak Hroncova ďalšia kniha *Pán vzduchu a kráľov syn*, formálne tiež usporiadaná ako zbierka poviedok a tematicky aj postavami nadväzujúca na *Prievan*, predsa celkovou svojou koncepciou naznačovala románovú formu, čo sa potom naplno potvrdilo v spisovateľovej ďalšej prozaickej knihe *Plný ponor* (1999). Táto už jednoznačne signalizovala, že ide o tretiu časť trilógie (románovej ságy) rodiny Lutrovovcov.

738 V. Hronec *Dynastiú Beňovských* (2020),⁶ Zlatko Benka (*1951) *Deväť prsteňov* (2005) a Martin Prebudila (*1960) *No tak, usmej sa...* (2012). K tomuto korpusu by sa podmienenčne mohli priradiť ešte dve knihy: krátky román M. Prebudilu *Rezervista bez rezervnej kože* (publikovaný v roku 2000, čo znamená, že formálne nepatrí do próz napísaných v 21. storočí) a memoárová kniha V. Benkovej *Päť ročných období* (z roku 2016, žánrovo však prináležiaca do inej kategórie).

Prvým publikovaným románom vojvodinských spisovateľov v 21. storočí bol *Stred sveta* V. Benkovej (2006)⁷ – vyvrcholenie a syntéza jej dovtedajšej básnickej, prozaickej, publicistickej a kultúrohistorickej tvorby.⁸ Román má dve časti (Hlinené hlasy, Popovica) a jeho hlavný naratívny postup možno definovať ako postmodernú historiografickú metafikciu,⁹ keďže ide o využitie osobných skúseností spisovateľky, fikciu, fantastiku, etnografické a historické prvky, respektíve dokumenty vytvárajúce mozaikovitú štruktúru románu. Veľký počet mini príbehov, kde ich aktérmi sú jednak historické osobnosti, jednak fiktívne postavy, ktorých dej je časovo situovaný od príchodu Slovákov na Dolnú zem až do súčasnosti (vymedzený rokmi 1744 – 2003), evokuje svojrázne kultúrne dejiny vojvodinských Slovákov, no rovnako kroniku osady Báčsky Petrovec a tiež rodinnú ságu autorky. Tieto navonok chaoticky radené naratívne fragmenty formálne spája realisticky koncipovaný ústredný príbeh v podstate bez zásadného konfliktu – stretnutie a dlhé rozhovory autobiograficky konštruovanej postavy Zuzanky a jej kamarátky z detstva, maliarky Elenky. Tento príbeh sa odohráva na rozhraní dvoch tisícročí, tesne po bombardovaní Juhoslávie, v idylickom prostredí chaty na Fruškej hore, symbolicky pomenovanej *Stred sveta*, a končí sa tragicky, Elenkinou smrťou. Oveľa dôležitejším, vnútorne významovo integrujúcim činiteľom fragmentárne koncipovaného románu je autorkino špecifické chápanie času, prejavujúce sa najmä v tom, že pri zoradovaní jednotlivých príbehov do románového celku V. Benková neprihliada na chronológiu a kauzalitu zobrazovaných udalostí, ale predovšetkým na vlastnú „studničku pamät“, povedané metaforou Milana Rúfusa:

„Tu sa prelína čas ako na ostrí vetrov, nerozmyšľa, čo je skutočnosť a čo spomienka, ktorá sa prevetľuje raz do zážitkov z detstva, inokedy do skutočného času, ktorý je taký urýchlený, že nestačí dobre zachytiť ani len iskierku ľudskej mysle, ktorá sa vynorí z hlbín, o ktorých si ľudia myslia, že ani nejestvujú. Tie hlbiny chráni náš mozog, v jeho záhyboch sa ukrývajú všetky naše roky, akoby tam boli popísané na staroegyptskom papyruse a od archivára závisí, ktorý papyrus odvinie a čo tam objaví“ (Benková 2009: 184).

Vzťah k minulosti je primárne postmoderne prehodnocujúci, tvorivý a otvorený, bez nárokov na historiografickú objektivitu, pravdivosť či dokončenosť, poznačený skepsou voči možnostiam a limitom skúmania a poznania minulých

6 Táto osemdesiatstranová próza sa nachádza na hranici medzi novelou a románom, najčastejšie sa označuje ako novela, no podľa môjho názoru má aj najdôležitejšie vlastnosti románu, takže ju možno zaradiť i do tohto prozaického žánru.

7 Prvé vydanie vyšlo v *Nadlaku* vo Vydavateľstve Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Kraska, druhé vydanie v roku 2009 v Slovenskom vydavateľskom centre v Báčskom Petrovci.

8 V. Benková je v súčasnosti najstaršou žijúcou slovenskou vojvodinskou spisovateľkou.

9 Tento termín používala kanadská teoretička literatúry Linda Hutcheonová na označenie podľa nej jedného z najdôležitejších postupov v postmodernej literatúre (Hačion 1996).

udalostí. V tomto postoji zároveň cití i vcelku „nepostmoderné“ nostalgické úsilie V. Benkovej uzatvárať dejiny a najmä národnú tradíciu akoby do skanzenu, poetizovať a v podstate skrášlovať a idealizovať. Okrem fragmentárnosti a významovej otvorenosti možno za ďalšie postmoderné znaky tohto románu považovať žánrovú hybridizáciu (historický román, románová sága, autobiografický román, kronika, povesť), eklektický vzťah spisovateľky k zobrazovanej skutočnosti (autobiografickosť, archaizácia, dokumentárnosť, lyrizácia, fantastickosť) a celkový intertextuálny charakter ústrednej „historizujúcej“ časti románu, postavenej na beletrizácii dokumentov ako „prototextov“ (konkrétne ide o spomienkové záznamy narátorkinho starého otca a suseda apka Čapandu).

Na poetiku románu *Stred sveta* V. Benková sčasti nadväzuje v románe *Tri ženy, dvaja muži a ja...*, kde sa vzťahuje aj k memoárovo-autobiografickej próze *Päť ročných období*. Opakovane využíva postup historiografickej metafikcie, v románovej narácii kombinuje historické, etnografické, autobiografické a fiktívne prvky. Formálne je to útla, stosedemstranová rodinná sága, ktorá hovorí o príslušníkoch troch generácií predkov z matkovej strany V. Benkovej: mame Kataríne, starých rodičoch Anne a Jozefovi Kotercových z Čičmian na Slovensku a o maminom starom otcovi Gašparovi Kotercovi. Podobne ako *Stred sveta*, aj tento román má mozaikovitú štruktúru. Tvorí ho spravidla ja-rozprávanie životných príbehov niekoľkých románových postáv. Sú to intímne životné spovede a svojrázne vnútorné monológy, ktoré sú aj graficky oddelené do osobitných naratívnych celkov. Evidentné však je, že ich fokalizátorom je samotná spisovateľka, lebo ich „konštruovala“ predovšetkým na základe vlastných spomienok na najbližších, súrodencov, sčasti i rozprávania niektorých informátorov a napokon na základe výskumu písaných historických a etnografických dokumentov. Zrejme aj z tohto dôvodu sú románové postavy príliš monotónne a stereotypne vykreslené, predovšetkým nie sú charakterovo diferencované. Na rozdiel od románu *Stred sveta*, v ktorom bol prítomný centrálny jednotiaci realisticky koncipovaný príbeh, v románe *Tri ženy, dvaja muži a ja...* sa taký príbeh nevyskytuje. Najsilnejším činiteľom, ktorý sceluje individuálne príbehy jednotlivých postáv, je spisovateľka a jej v podstate autobiografický, výrazne empaticko-sentimentálny vzťah k románovému svetu a románovým postavám. V rozhovore s Etelou Farkašovou, zaradenom na konci knihy, spisovateľka sama konštatuje: „A kde je v tom všetkom autorka? Nuž asi vo všetkých svojich hrdinoch, ktorých opisuje...“ (Benková 2017: 116).

Najväčší významový dôraz je v románe kladený na vzťahoch medzi postavami. Najzaujímavejší, pretože najmenej všedný, je tu podľa mňa vzťah medzi spisovateľkinou mamou Katarínou Kotercovou a liečiteľkou Katrienou. Celkove možno konštatovať, že je to prakticky bezkonfliktný román, bez výraznejšieho napätia, čo možno vysvetliť primárnym spisovateľkiným spomienkovým zameraním, a nie beletristickým (pretože tam sú konflikty a následne i napätie základným predpokladom rozprávania). Dôležitý je aj jej etnologický zámer, o čom svedčí integrálna vizuálna časť knihy – fotografie s témou etnografických zvláštností Čičmian.

Východiskom prozaickej tvorby V. Benkovej je poetika modernizmu, avšak od konca osemdesiatych rokov 20. storočia až dodnes spisovateľka naplno využíva i typické postmoderné postupy ako kríženie žánrov, fragmentárnosť, intertextualitu, sebareflexívnosť, otvorenosť textu a najmä už uvádzanú

740 historiografickú metafikciu. To, čo je však v takto koncipovanej prozaickej tvorbe V. Benkovej v značnom nesúlade s postmodernou poetikou, je jej nekritický vzťah k tradícii, ktorú vníma s pátosom a so sentimentom. Tým sa aj najviac odlišuje od typických postmoderných spisovateľov, ktorí sa síce nezriekajú dejín ani tradície, ale ich intertextuálne využívajú v textotvorbe, problematizujú pritom objektivizujúce ontologické a epistemologické dosahy tohto „historiografizujúceho“ výskumu, ktorý je podľa nich – rovnako ako i beletristická tvorba – podmienený pravidlami diskurzu, v ktorom sa realizuje. Na druhej strane, aj táto spisovateľka sa časťou svojej tvorby, podobne ako väčšina prozaikov v súčasnej slovenskej literatúre, „vracia“ k empirickej skutočnosti¹⁰ a využíva v podstate realistické naratívne prvky a postupy.

Nateraz poslednou publikovanou beletristickou knihou V. Hronca, jednej z najvýznamnejších literárnych a kultúrnych osobností vojvodinských Slovákov v súčasnosti, je humoristicko-satirický román *Dynastia Beňovských*. Autor ho napísal v srbčine a v roku 2017 publikoval v srbskom vydavateľstve Prometej v Novom Sade. Neskôr ho do slovenčiny preložila Zora Sirácka. Ukážky z románu vyšli najprv v roku 2019 časopise *Vertigo* na Slovensku, celý román bol uverejňovaný na pokračovanie v kultúrnej prílohe *Obzory* novosadského týždenníka *Hlas ľudu* v rokoch 2020 a 2021.

Román svojou koncepciou značne vybočuje z doterajšej literárnej tvorby V. Hronca. Dojem istej excentricity v celku jeho diela spôsobuje predovšetkým prvoplánový populizmus v podobe významovej jednoduchosti až plochosti,¹¹ čo je v rozpore s Hroncovou „elitárskou“ tvorivou koncepciou, s jeho dôkladne premysleným a systematickým prelínaním prozaickej, básnickej aj literárno-publicistickej tvorby.¹² Tento román nenadväzuje ani tematicky, ani ideovo na autorovu doterajšiu prozaickú tvorbu (staršiu románovú trilógiu či ságu rodiny Lutrovovcov) a nie sú v ňom prítomné ani spojivá s jeho poéziou. O istom prvku nadväznosti však predsa len možno uvažovať: sú to naratívne postupy a stratégie, ktoré v románe *Dynastia Beňovských* jednoznačne odkazujú k postmodernému (a ako také sú totožné s tými, ktoré autor uplatňoval v románovej trilógii).¹³

Hroncov román má vedecko-fantastický, v podstate dystopický charakter. Odohráva sa v rokoch 2054 – 2084 na Slovensku a v niektorých ďalších krajinách (Maďarsku, Srbsku či Egypte). Ústredný príbeh opisuje pátranie po potomkoch historickej osobnosti Mórica Beňovského (1746 – 1786), ktorí by mali zabezpečiť vznik monarchie na Slovensku, keďže tento slovenský cestovateľ a dobrodruh bol v slovenských dejinách jediným kráľom, aj keď len na ostrove Madagaskar. Podobne ako V. Benková v románe *Stred sveta*, aj V. Hronec výrazne využíva postmoderný postup historiografickej metafikcie, lebo do románovej dokumentárno-fiktívnej

10 Takto definovali jeden z najdôležitejších posunov v slovenskej literatúre v 21. storočí autori monografie *Hľadanie súčasnosti* (Passia – Taranenkova 2014).

11 Pojem populizmus tu vzťahujem na literatúru písanú pre najširšiu čitateľskú verejnosť, opak elitárskej literatúry.

12 O tejto premyslenosti a systematickosti, najmä o prepojenosti Hroncovej básnickej, prozaickej a literárnokritickej tvorby dôkladne písala Marína Šimáková Speváková v monografii *Podoby intertextuality v tvorbe Vítazoslava Hronca* (Šimáková Speváková 2015).

13 Bežne sa ujala interpretácia sugerovaná samotným autorom, že jeho prvá prozaická kniha *Prievan* je (neo)modernistická, druhá kniha *Pán vzduchu a kráľov syn* postmoderná a tretia kniha *Plný ponor* hyperrealistická.

skutočnosti zapája historické osobnosti aj fiktívne postavy. Avšak na rozdiel od V. Benkovej, u ktorej takýto „tvorivý“ vzťah k dejinám mal v podstate nostalgicko-idealizujúci charakter, Hroncov vzťah k minulosti, súčasnosti, ale i budúcnosti je kriticko-satirický: skutočnosť nepoetizuje a neskrášľuje, ale práve naopak, kritizuje, zosmiešňuje, deformujúc ju do groteskno-karikatúrnej podoby. Román *Dynastia Beňovských* čítame predovšetkým ako nemilosrdnú kritiku stavu súčasnej civilizácie, najmä dominujúceho neoliberalného spoločensko-politického systému. Autorov postoj je poznačený výrazným historickým pesimizmom, lebo celkovou koncepciou prózy zdôrazňuje značný nepomer medzi technickým a spoločenským vývojom spoločnosti, medzi zrýchleným materialisticko-technickým pokrokom na jednej strane a stagnáciou až regresom duchovného stavu civilizácie na strane druhej. Naznačuje to už aj románovým príbehom aktualizovaná konzervatívna, nedemokratická a v podstate retrográdna idea návratu monarchie do slovenského politického života, ale ešte viac dej románu rozvíjaný hlavne na morbidnom motíve exhumácie pozostatkov údajných predkov Mórica Beňovského, výskum ich DNA a konečne aj ich premiestňovanie.

(Potenciálne) atraktívny a zaujímavý románový príbeh oslabuje a sťažuje hypertrofia, priam záplava vedľajších románových postáv, charakterovo nediferencovaných, ktorých životné príbehy sú len útržkovite načrtnuté, nedostatočne rozpracované a v podstate bezkonfliktné, distribuované v takom množstve a na takom malom textovom priestore, že ich bežný čitateľ prakticky nemôže sledovať. Románový príbeh tým stráca na pútavosti a najmä na napätí, ktoré je základom a hybnou silou každého románového diania.

Z. Benka pokračuje v románe *Deväť prsteňov* vo svojom celoživotnom predsavzatí jednoznačne modernistickej proveniencie – prezentovať prostredníctvom literárneho textu isté poznanie, a to podstatu a zmysel skutočnosti a vlastného bytia. Avšak na rozdiel od poézie, najmä zbierok *Íl* (2001), *Sen na stole* (2006) a *Ked' po hrdinstve* (2008), kde sa mu poväčšine podarilo tento ontologicko-gnozeologický zámer pretaviť do sugestívnych básnických obrazov vyžarujúcich transcendentné či metafyzické rozmery, v prózách, využívajúc prakticky tú istú tematicko-ideovú paradigmu, uviazol autor v nezáživnom, často tautologickom hromadení nezmyselných a banálne vyznievajúcich floskúl. To sa týka sčasti už jeho prvej publikovanej zbierky poviedok *Ryžové plátno* (1988), no naplno sa to prejavilo v románoch *Striebro piesočného lesa* (1996), *Anjelský pád* (1996) a *Deväť prsteňov* (2005). Zatiaľ čo v Benkovej poézii parataktická nadväznosť halucinačno-snových obrazov nadobúdala neraz priam nadrealistický rozmer, podobný postup uplatnený v románe *Deväť prsteňov* vyznieva ako nezmyselné opakovanie banalít, ba až ako obyčajné tárание, kompilácia neoriginálnych myšlienok, ideí a teórií západnej a sčasti i východnej duchovnej tradície. Najsilnejšie impulzy v autorovom „učení“ sú však kresťanskej proveniencie, o čom svedčí najmä symbolicko-frazeologická výrazová sústava, prorocko-kazateľský pátos a apokalyptické vízie (symboly, slovné spojenia a naostatok aj celkový štýl je vo veľkej miere inšpirovaný Bibliou). Takýto tematicko-ideový koncept literárnej tvorby Z. Benku porovnával Viliam Marčok s mesianizmom Jozefa Podhradského. Vyzdvihoval pritom Benkovu „odvalu k pozitívnej vízii“, ktorá má jednoznačne modernistické nastavenie a je v nesúlade s dominujúcou deziluzívnosťou a skepsou, akú koncom 20. storočia prinášali poetika a filozofia postmodernity (Marčok 1997).

Hoci problematické sú už tematicko-ideový eklekticismus a nezáživnosť, ešte viac sa to týka koncipovania príbehu, jeho rozprávania, teda prozaickej textotvorby, prostredníctvom ktorej sa môžu realizovať aj ostatné naratívne prvky. Ústredný príbeh v románe *Deväť prsteňov* sleduje svojráznu celoživotnú púť hlavnej postavy Adama Archa. Vonkajšie dianie je zväčša atemporálne, no občas sa dá spojiť s konkrétnym historickým časom. Napríklad spomínanie bojov vo Vukovare jednoznačne naznačuje začiatok deväťdesiatych rokov 20. storočia. Udalosti z vonkajšej skutočnosti, vcelku bezkonfliktné, bez napätia, všedné, banálne, často až bizarné, sú však zrejme len pozadím, na ktorom sa odohráva „dramatické“ vnútorné dianie hlavnej postavy, Archovo sledenie za zmyslom a podstatou bytia, čo spisovateľ metaforicky označuje ako hľadanie „prameňa a ťažiska“. Toto vnútorné dianie ako jeden zo základných postupov modernistickej prózy sa však nerealizuje prostredníctvom vnútorného monológu či prúdu vedomia, ale najčastejšie cez rozhovory postáv, niekedy prostredníctvom komentárov a vysvetlení vševiediaceho rozprávača. Okrem hlavnej postavy Adama Archa je v románe značný počet vedľajších, povahovo nediferencovaných postáv. Zúčastňujú sa na udalostiach „reálnej“ skutočnosti a sú hlavne z rodinného okruhu protagonistu (manželka Božena, dcéry, brat, otec, starí otcovia, kolegyňa). „Fantastické“ postavy – Gam, Veliteľ, Rudolf, Daniel a iné – zas majú funkciu Archových sprievodcov na jeho ceste k poznaniu či zasväteniu. Okrem manželky Boženy, pri ktorej sa objavuje istá povahokresba, sú ostatné postavy koncipované monotónne, zjavujú sa a miznú bez akéhokoľvek logického dôvodu.

Text románu je budovaný na neustálom opakovaní, permutovaní niekoľkých základných motívov, ktoré možno zhrnúť do dvoch výrokov: „hmota je dočasná, duch je večný“ a „všetko je jedno a jedno je všetko“. Je evidentné, že spisovateľ sa v tomto románe usiloval prozaickým textom pomenovať či vysloviť niečo, čo on sám nazerá, intuitívne cíti, alebo v čo verí, toto poznanie však nevie pretaviť do prozaického textu.

M. Prebudila nadväzuje románom *No tak, usmej sa...* v značnej miere na poetiku svojho autobiografického románu *Rezervista bez rezervnej kože*, v ktorom dokumentárno-realistickým spôsobom podal obraz vojnových udalostí a rozpad Juhoslávie v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Celkový naratívny záber druhého románu je však oveľa širší a komplexnejší, čo sa prejavuje predovšetkým časovým rozpätím deja, ktorý sa začína detstvom a mladosťou hlavnej postavy Miloša Majského v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch a končí jeho zrelosťou začiatkom 21. storočia. Relatívne široký je tiež priestor, do ktorého je dej situovaný: je to nepomenované malomesto ako rodisko hlavnej postavy, potom mesto, v ktorom aktuálne žije, označované len ako Mesto, a ešte ďalšie mestá i miesta (Belehrad, Praha, Jadranské prímorie a iné). Okrem hlavnej postavy sa v románe vyskytuje aj relatívne veľký počet vedľajších postáv (Milošova manželka Kristína, priatelia Boris, Dušan, Džimi, Miroslav, milenka Alena, priateľka Ljilja) s rozpracovanou povahokresbou, v dianí sú však väčšinou statické, tvoria akési úzadie pre realizáciu príbehu hlavnej postavy. Najväčší dôraz v románe spočíva na životnom príbehu Miloša Majského, ktorý aj napriek relatívne úspešnej kariére architekta neustále zápasí s rôznymi problémami (rozchod s manželkou, alkoholizmus, väzenie, tragická smrť milenky Aleny), ale najmä s vnútorným nepokojom, rozpornosťou, pocitmi nenaplnenia, dezilúzie, rozhorčenia. Napriek vcelku zaujímavým

východiskám je román čitateľsky problematický – preplnený zdĺhavými a nezáživnými opismi vedľajších postáv, udalosťami nepodstatnými pre samotný dej, bezobsažnými rozhovormi. Navyše, značná časť románu má reportážny charakter – celé pasáže sú zamerané na opis jednotlivých miest (Praha, Mostar, Belehrad) a publicistický opis kultúrnych udalostí. Sú to všetko v podstate digresívne prvky, ktoré ústredný príbeh rozširujú a značne utlmujú jeho potenciálne napätie. Podobne ako v prípade prozaickej tvorby Z. Benku, aj M. Prebudila smeruje v próze k verbalizmu, hoci v poézii dokázal rovnaké skutočnosti sugestívne evokovať jedným obrazom alebo veršom.

Aj napriek tomu, že niektoré prvky a postupy v románe *No tak usmej sa...* sú (neo)modernistické (napríklad kombinovanie časových rovín, náznaky introspekcie či prúdu vedomia hlavnej postavy), celková poetika románu je (neo)realistická a v románovom príbehu dominuje realistický opis skutočnosti. Okrem rozdrobenosti rozprávania vnímam tiež ako problém spisovateľovu tendenciu k sentimentalite až pátosu, čo kulminuje zvlášť v happyendovom zakončení románu, keď sa dovtedy výrazne pesimistický a deziluzívny postoj postavy voči skutočnosti a seba samému pod vplyvom stretnutia s dievčaťom na invalidnom vozíku mení (na spôsob *deus ex machina*) na optimisticko-vitalistický.

Spoločné pre všetky uvádzané romány vojvodinských spisovateľov publikované v 21. storočí je predovšetkým to, že ich napísali spisovatelia starších generácií, čo však automaticky nehovorí o nezáujme mladších generácií slovenských vojvodinských autorov o tento prozaický žáner ani o nedostatku „románovej situácie“¹⁴ pre vznik románov. Vypovedá to skôr o „starnutí“, a teda i postupnom, no nevyhnutnom zániku slovenskej vojvodinskej literatúry. Ďalším spoločným znakom je využívanie, najčastejšie kombinovanie (neo)modernistických, postmoderných a (neo)realistických postupov a stratégií v románoch. Je to spôsobené prechodným obdobím v slovenskej (vojvodinskej) literatúre, poznačeným predovšetkým postmodernou poetikou, ale zároveň i silnými konexiami k predĺženému modernizmu,¹⁵ a pritom i s náznakmi vzniku novej poetiky, ktorú pociťujeme vo väčšine ako (neo)realistický návrat ku skutočnosti. Pre všetkých uvedených autorov románov je príznačná literárno-druhovú tvorivú dvojdomosť, teda súbežné písanie poézie a prózy, čo sa odzrkadľuje najmä v románoch V. Benkovej a Z. Benku ako určitá lyrizácia prozaického textu. Prejavom tvorivej dvojdomosti, avšak bilingválneho charakteru, je aj to, že romány V. Hronca a M. Prebudilu boli pôvodne napísané a publikované v srbčine a až neskôr boli preložené do slovenčiny. Dvojdomosť sa neprejavuje len v jazyku, ale rovnako v celkovej poetike románovej tvorby slovenských vojvodinských spisovateľov, pre ktorú je príznačná nadväznosť na súdobý slovenský i srbský literárny kontext.

14 Pojem, ktorý používal vo svojich *Dejinách slovenského románu* Ján Števec a neskôr ho citoval i M. Harpán v monografii *Premeny rozprávania*. Poukazuje sa ním na prepojenosť spoločenskej situácie s románovou situáciou, teda na určitú podmienenosť stavu spoločnosti pre vznik veľkej prozaickej formy, akou je román: „Pod pojmom románová situácia rozumieme súhrn tých objektívnych a subjektívnych podmienok, ktoré sú v pomere k románu vonkajšie, ale určujúce. Ide o autorskú možnosť vytvoriť román, o možnosť, ktorá robí z autora románopisca“ (Števec 1989: 128).

15 Poetiku slovenskej literatúry v totalitnej spoločnosti (1948–1989), predovšetkým tej, ktorá sa usilovala vymaniť sa zo socialistického realizmu, možno označiť ako „predĺžený modernizmus“ či (neo)modernizmus.

- 744 Štúdia je výstupom bilaterálneho projektu *Literatúra v procesoch kultúrno-etnickej sebaidentifikácie slovenskej komunity v Srbsku*, ktorý podporilo Ministerstvo vedy, technologického rozvoja a inovácií Srbskej republiky. Zodpovedná riešiteľka: prof. Dr. Zuzana Čížiková. Doba riešenia: 2022 – 2023.

Pramene

- BENKA, Zlatko, 2004. *Deväť prsteňov*. Báčsky Petrovec: Kultúra. ISBN 86-7103-254-x.
- BENKOVÁ, Viera, 2009. *Stred sveta a iné prózy*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-339-8.
- BENKOVÁ, Viera, 2017a. *Tri ženy, dvaja muži a ja...* Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov. ISBN 978-80-8194-061-3.
- BENKOVÁ, Viera, 2017b. *Tri ženy, dvaja muži a ja...* Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-0.
- HRONJEC, V. A., 2017. *Dinastija Benjovski*. Novi Sad: Prometej. ISBN 978-86-84783-31-0.
- HRONEC, Vítazoslav, 2020-2021. *Dynastia Beňovských. Hlas ľudu* (Nový Sad), príloha *Obzory*, roč. 37, 38, č. 433-444.
- PREBUDILA, Martin, 2012. *No tak, usmej sa...* Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-389-3.

Literatúra

- DUDOK, Miroslav, 2008. Próza medzi hovorením a písaním. *Nový život*, roč. 60, č. 1-2, s. 37-39. ISSN 0351-3610.
- FARKAŠOVÁ, Etela, 2010. O stredoch a okrajoch sveta. *Nový život*, roč. 62, č. 3-4, s. 56-57. ISSN 0351-3610.
- HAČION, Linda, 1996. *Poetika postmodernizma*. Novi Sad: Svetovi. ISBN 86-7047-251-1.
- HARPÁŇ, Michal, 1990. Hľadanie románu. In HARPÁŇ, Michal. *Premeny rozprávania*. Novi Sad: Obzor, s. 123-155. ISBN 86-7103-057-1.
- MARČOK, Viliam, 1997. Odvaha k pozitívnej vízií. *Nový život*, roč. 49, č. 11-12, s. 16-18. ISSN 0351-3610.
- PASSIA, Radoslav – TARANENKOVÁ, Ivana, ed., 2014. *Hľadanie súčasnosti*. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 978-80-8119-085-8.
- SVETLÍK, Adam, 2009. Literatúra a história z perspektívy prozaického diela Viery Benkovej. *Nový život*, roč. 61, č. 9-10, s. 47-50. ISSN 0351-3610.
- ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína, 2015. *Podoby intertextuality v tvorbe Vítazoslava Hronca*. Novi Sad: Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti. ISBN 978-86-80114-01-9.
- ŠTEVČEK, Ján, 1989. *Dejiny slovenského románu*. Bratislava: Tatran. ISBN 80-222-0036-0.

Prof. Dr. Adam Svetlík
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
2 Dr Zorana Đinđića
211 01 Novi Sad
Republic of Serbia
E-mail: svetlika@ff.uns.ac.rs